

Сидорчук Н.Г. Про співвідношення між поняттями "самоосвіта" та "самостійна робота" / Н.Г.Сидорчук // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету імені Миколи Гоголя. – 2002. – №4. – Ч.2. – С.139-141.

УДК 374.1(378)

**ПРО СПІВІДНОШЕННЯ МІЖ ПОНЯТТЯМИ “САМООСВІТА” ТА
“САМОСТІЙНА РОБОТА”
Н.Г.Сидорчук**

У статті подано порівняльну характеристику понять “самоосвіта” та “самостійна робота” як складових підготовки майбутнього вчителя до реалізації професійної діяльності на основі виділення зовнішніх та внутрішніх категорійних ознак.

Останнім часом у зв'язку з підвищенням вимог до якості підготовки майбутніх учителів досліджується самоосвітня діяльність як складова професійної діяльності учителя. Але у педагогічній літературі останніх років часто у синонімічному значенні вживають два взаємопов'язаних поняття : “самоосвіта” та “самостійна робота”. Відповідно і вчителі-практики мають не чітке уявлення щодо тлумачення визначених понять, тому їх впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів не завжди реалізується достатньо ефективно.

Виділити їх спільні та відмінні категорійні ознаки допоможе аналіз наукових праць А.К.Громцевої, П.І.Підкасистого, Н.А.Половникової, Г.Н.Серікова, А.В.Усової та ін.

Термін “самоосвіта” увійшов до російської та української мов у 30-60-х рр. ХІХст. Інтенсивне включення у книжкову лексику слів із першою займенниковою частиною «само» зумовлене позамовленнєвими чинниками, а саме: «особливою увагою до будь-яких проявів духовних процесів окремої особистості та до розвитку активної діяльнісної першооснови загально-політичного життя» [5:300]. С.І.Ожегов у «Словаре русского языка» тлумачить самоосвіту як «приобретение знаний путем самостоятельных занятий, без помощи преподавателя». Дещо ширшим можна вважати

визначення, подане у Великій Радянській Енциклопедії: «Самоосвіта - самостійна освіта, отримання системних знань у певній галузі науки, техніки, культури, політичного життя та ін., яка передбачає безпосередній інтерес особистості в органічному поєднанні із самостійністю у вивченні матеріалу». В «Педагогічному словнику», виданому Академією педагогічних наук СРСР (1986), самоосвіта визначається як «освіта, яку здобувають поза навчальними закладами шляхом самостійної роботи». За «Українським педагогічним словником» С.У. Гончаренка (1997) «самоосвіта - освіта, яка набувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань» [1:296].

Самоосвіта як педагогічна категорія розглядалася спершу як додаток (доповнення, підсистема, частковий прояв) категорії освіти і застосовувалася для розв'язання конкретних освітніх завдань: формування волі, боротьби з недоліками, розумового самовдосконалення (А.А.Веденов, В.М.Екземплярський, С.М.Ріверс). Ідея взаємозв'язку освіти та самоосвіти знайшла свій подальший розвиток у роботах А.Я.Арета, О.О.Бодальова, А.Г.Ковальова, О.І.Кочетова, В.І.Селіванова та ін.

Під самоосвітою розуміють освіту, яка набувається у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Разом з тим, як вказує С.У.Гончаренко, самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяючи поглибленню, розширенню і більш міцному засвоєнню знань. Тому **самоосвітою** назвемо такий специфічний вид діяльності, в ході якої завдяки самостійному визначенню цілей особистість задовольняє власні пізнавальні потреби або вдосконалює свої здібності, якості та властивості особистості.

Самостійною навчальною діяльністю називають різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності, яка здійснюється на навчальних заняттях або поза ними за завданнями вчителя, під його

керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від особистості, яка навчається, активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань на основі педагогічного керівництва.

На основі узагальнення понятійного масиву **самостійною роботою** будемо називати будь-яку діяльність особистості, яку вона здійснює відповідно поставлених перед нею цілей без участі керівника.

Аналіз самостійної роботи та самоосвіти особистості показує, що вони є складними видами діяльності, тісно взаємопов'язаними між собою. Саме останнє і створює ілюзію їх повного спів падання.

Визначити співвідношення між вказаними поняттями допоможе здійснення їх порівняльної характеристики на основі виділення їх спільних та відмінних категорійних ознак їх зовнішньої та внутрішньої сторін.

У означенні обох понять підкреслюється діяльнісний характер формування особистості та конкретність цілепокладання, що і визначає їх спільне зовнішнє та внутрішнє збігання.

Аналіз зовнішніх відмінностей досліджуваних понять показав, що самоосвіту в педагогіці розглядають як форму пізнавальної діяльності (А.П.Владіславлев); шлях продовження освіти С.О.Лебедев); засіб освіти (А.Г.Ковальов); засіб саморозвитку (Л.І.Рувінський); складову професійної діяльності вчителя (М.М.Заборщікова); форму методичної роботи (М.Д.Ярмаченко, В.К.Скнар); структурний компонент системи освіти (“Закон про освіту”) тощо.

Самостійна робота ж тлумачиться як форма прояву пізнавальної діяльності (П.І.Підласистий), як її вид (М.Д.Ярмаченко) або метод (Ю.К.Бабанський, О.Я.Савченко, М.М.Фіцула), як навчальне завдання (автор рос. словника), засіб організації дій особистості по виконанню завдань, запланованих тим, хто навчає (В.А.Козаков).

З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що поняття “самоосвіта” є більш широким та містким. З одного боку це обумовлено його різноплановою

спрямованістю на досягнення результатів пізнавального процесу, з іншого – безпосереднім логіко-семантичним зв'язком з поняттям “освіта”.

За умови, що освітою називають процес та результат засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок, спрямованих на формування світогляду або процес та результат завершеного навчання та беручи до уваги наведені теоретичні узагальнення, визначаємо, що в цілому самостійну навчальну роботу слід розглядати як засіб реалізації освіти та самоосвіти. Це співвідношення представлено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення між поняттями “освіта”, “самоосвіта” та “самостійна робота”

Але під час самостійної роботи пізнавальний процес відбувається на основі досягнення цілей, поставлених іншою особою - викладачем; в ході ж самоосвітньої діяльності - відповідно до задумів самої особистості.

Згідно із поданим визначенням, самостійна робота здійснюється без участі керівника. Прикладом може служити навчальна самостійна робота, якою опосередковано керує викладач. Залежно від свого задуму він установлює термін виконання самостійної роботи під час навчальних занять або у позанавчальний час, пропонує завдання, проводить різного роду інструктажі щодо їх виконання, визначає глибину та обсяг обов'язкової частини виконання завдань, здійснює допоміжні способи (консультації, спостереження, співбесіди тощо), тобто визначає засоби діяльності особистості у процесі самостійного досягнення цілей.

Участь керівника в самоосвітній діяльності у визначенні спеціально не обумовлюється: самоосвіта може здійснюватися за участю керівника або без неї, наприклад, під час самостійної роботи.

Принципова внутрішня відмінність між самоосвітою та самостійною роботою полягає в тому, що в ході самоосвітньої діяльності особистість виступає суб'єктом своєї діяльності щодо досягнення самостійно визначених цілей, які і складають головний мотив самоосвітньої діяльності, в ході ж самостійної роботи цілі перед особистістю ставить керівник.

Отже, самостійна робота при зацікавленому ставленні до неї тих, хто навчається, переростає в їх самоосвітню діяльність. Це відбувається, коли вони повною мірою засвоїли цілі самостійної роботи, за власним бажанням роблять усе, щоб їх досягти. Як тільки мета самостійної роботи перестає бути особистою метою того, хто навчається, відбувається зворотний перехід від самоосвіти до самостійної роботи. Шляхом таких взаємопереходів можна підвищувати рівень готовності особистості до самоосвітньої діяльності.

In a paper the comparative performance of concepts "self-education" and "independent operation" as component(composite) opening-ups of the future teacher for realization of professional activity is given. In a ground(basis) of definition(determination) of a proportion between called concepts the separation exterior and internal категоріальних of the signs is necessary.

Використана література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. - К.: Либідь, 1997. - 376с.
- 2.Козаков В.А. Самостійна робота студентів як дидактична проблема. – К., 1990. – 48 с.
- 3.Пидкасистый П.И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование. – М., 1980. – 240 с.
- 4.Скнарь В.К. Пути совершенствования форм и методов самообразования учителей. – К., 1982. – 48 с.

5.Сорокин Ю.С. Развитие словарного состава русского языка в 30-90гг. XIX века. - М.: Наука, 1965. - 565с.

6.Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений / Под ред. Межерикова Н.В. – Ростов-на-Дону, 1998. – 544 с.

Заявка
на участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції
“Професіоналізм педагогічних кадрів: сучасні підходи, концепції, досвід”

- 1.Прізвище, ім'я по батькові учасника - Сидорчук Нінель Герандівна.
- 2.Науковий ступінь – кандидат педагогічних наук.
- 3.Організація (установа) – Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка.
- 4.Посада – старший викладач кафедри педагогіки.
- 5.Адреса для листування – Сидорчук Н.Г., вул. Гоголя, 15, кв. 147, м. Житомир, 10012
- 6.Телефон (дом.) – 8-0412- 22-16-06.
- 7.Планую виступити з доповіддю на секційному засіданні (до 10 хв.).
- 8.Напрямок – Завдання і зміст педагогічної і психологічної підготовки вчителя в умовах педагогічного університету.
- 9.Використання технічних засобів не потребує.
- 10.Потребую розміщення.

12.04.2002-04-16

Сидорчук Н.Г.

В статье дается сравнительная характеристика понятий «самообразование» и «самостоятельная работа» как составных подготовки будущего учителя к реализации профессиональной деятельности. В основу определения соотношения между названными понятиями положено выделение внешних и внутренних категориальных признаков.

In a paper the comparative performance of concepts "self-education" and "independent operation" as component(composite) opening-ups of the future teacher for realization of professional activity is given. In a ground(basis) of definition(determination) of a proportion between called concepts the separation exterior and internal категориальных of the signs is necessary.

**Сидорчук Нінель Герандівна, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки Житомирського
державного педагогічного університету імені Івана Франка.**

**Адреса для зв'язку: Сидорчук Н.Г., вул. Гоголя, 15, кв. 147,
м.Житомир, 10012.**

Телефон (дом.) – 8-0412-22-16-06.

РЕЦЕНЗІЯ

на статтю “ Про співвідношення між поняттями “самоосвіта” та “самостійна робота”” старшого викладача кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка Сидорчук Нінель Герандівни

Оновлення соціально-економічних умов в Україні зумовлює необхідність реформування всіх галузей освіти, що ставить перед вищою педагогічною освітою нові завдання щодо підвищення ефективності теоретичної підготовки майбутніх учителів як основи їх компетентності. У обігу педагогічних працівників є ціла низка споріднених, близьких, на перший погляд, за значенням понять, якими часто користуються у синонімічному значенні. Однак кожне з них має власне теоретичне тлумачення, розуміння якого дасть можливість не припускатися помилок у його практичному застосуванні. До таких понять можна віднести і поняття “освіта”, “самоосвіта”, “самостійна робота”.

Вищезазначене дає можливість констатувати, що проблема, яку розглядає автор статті, є актуальною для підвищення наукового рівня педагогічної підготовки майбутнього вчителя.

У статті подано порівняльну характеристику понять “самоосвіта” та “самостійна робота” на основі виділення їх зовнішніх та внутрішніх спільних та відмінних категорійних ознак. Такий підхід дає можливість розвести визначені поняття, чітко означити багатовимірне бачення сучасного навчально-виховного процесу та проектувати цілі, завдання, форми та методи їх реалізації на практиці.

В основу написання статті покладений аналіз науково-педагогічної літератури авторів, які займалися вивченням проблеми саморозвитку, самовдосконалення особистості шляхом самоосвіти та самостійної роботи.

Представлена стаття має певне теоретичне та практичне значення, може бути корисним для різних категорій педагогічних працівників та студентів педагогічних навчальних закладів.

Представлену статтю Сидорчук Н.Г можна рекомендувати до друку.

Рецензія затверджена на засіданні кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №9 від 11 квітня 2002 р.).

Рецензент

доктор педагогічних наук,
професор Дубасенюк О.А.

Витяг
з протоколу №9 від 11 квітня 2002 року
засідання кафедри педагогіки Житомирського
державного педагогічного університету імені Івана Франка

С Л У Х А Л И: Про рекомендацію до друку статті “Про співвідношення між поняттями “самоосвіта” та “самостійна робота”” старшого викладача кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка Сидорчук Нінель Герандівни.

У Х В А Л И Л И: рукопис статті “Про співвідношення між поняттями “самоосвіта” та “самостійна робота”” старшого викладача кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка Сидорчук Нінель Герандівни рекомендувати до друку.

Зав. кафедрою

доктор педагогічних наук,
професор Левківський М.В.

Секретар

канд.. пед. наук Ковальчук В.А.